

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет романської філології і перекладу
Кафедра іспанської і новогрецької філології та перекладу

Допущено до захисту

«__» _____ року

Завідувач кафедри

_____ *Олена ЗАЛЕСНОВА*

КУРСОВА РОБОТА

з лінгвістики на тему:

**«Лінгвістичні особливості мовних портретів персонажів у романі
 К.Х. Сели «Вулик»**

Студентки групи Млі 01-20

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.051 Романські мови і літератури (переклад включно), перша – іспанська

Освітня програма Іспанська мова і література, друга іноземна мова, переклад

Король Людмили Валентинівни

Науковий керівник:

Доцент, кандидат філологічних наук

Бохун Н.В.

Чотирибальна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Члени комісії:

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОВНОГО ПОРТРЕТУ В ТВОРАХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	5
1.1. Портрет як засіб створення образу в літературному творі.	5
1.2. Визначення та особливості мовного портрету в художньому тексті 10	
1.3. Наукові та лінгвістичні дослідження мовного портрету в художніх творах	13
Висновки до Розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ ПОРТРЕТІВ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ К.Х. СЕЛИ «ВУЛИК»	18
2.1. Особливості жанру, композиції та системи образів роману «Вулик» К.Х. Сели	18
2.2. Лінгвістичні особливості мовних портретів персонажів у романі К.Х. Сели «Вулик»	25
Висновки до Розділу 2	32
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	35

Категорії «мовний портрет» останнім часом приділяється багато уваги у мовознавчих дисциплінах, але досі не існує єдиного визначення цього поняття. Сучасна лінгвістика розширилась за межі вивчення мови. Одним з предметів її дослідження стала мовна особистість, за допомогою якої формується враження про людину, як індивідуальність зі своїм характером, інтересами, соціальними та психологічними уподобаннями та установками. оскільки серед знакових систем, що використовуються людиною, мова посягає визначне місце, то існує безпосередній зв'язок між мовною особистістю та мовним портретом. Він характеризує не лише особливості промови та спілкування людини, а й її мовленнєву активність, особливості комунікативної поведінки, особисті уподобання та інтереси, психологічні, соціальні особливості тощо.

У творах художньої літератури мовні портрети виступають засобом індивідуалізації літературних персонажів. Завдяки мовним портретам у читачів створюється уявлення про особливості характерів персонажів, їх мовлення, фізичний та психологічний стан, визначальні особливості, а також виступають засобом вираження авторського ставлення до літературних героїв.

У художніх творах персонажі виявляють свою сутність не лише через діяльність, а й через спілкування, основою якого виступають мова і мовлення. Мова літературного героя відбиває його внутрішній світ, служить джерелом знання про його особи. За допомогою мовного портрету читач має змогу зрозуміти, що являє собою людина, якими рисами наділив свого персонажа автор твору тощо. Портретний опис передбачає у значній кількості художніх творів надання мовного портрета, щоб відтворити риси образу завдяки словесній деталізації.

Актуальність курсової роботи. Роман «Вулик» іспанського письменника Каміло Хосе Сели став популярним ще за життя автора. Він відображає життя іспанського міста Мадрид за часів панування франкської диктатури. Твір залишається актуальним сьогодні завдяки аспектам соціальних, етичних та моральних проблем, які в ньому порушуються. Роман розповідає про часи, коли йде Друга світова війна, але у персонажів твору

існують свої, буденні та пересічні проблеми. Автор ніби здійснює прогулянку містом, де йому зустрічаються і нові, і знайомі герої, але невідомо, як складуться їх долі в майбутньому. Особливо важливим є те, що письменник демонструє життя звичайних людей на фоні великих потрясінь шляхом портретування персонажів, зображуючи їх характери, стосунки, настрої, систему цінностей, особисті якості тощо.

Серед дослідників, що займались дослідженням лінгвістичних особливостей мовного портрету, можемо виділити роботи І.Василенко, В. Гізер, О.Дудар, С. Єрмоєнко, Е.Касперського, А. Огар, І.Пасічник, Л. Томусяк та інших. Слід зауважити, що в контексті лінгвістичних особливостей мовних портретів персонажів роман «Вулик» К.Х. Сели сьогодні досліджений недостатньо.

Об'єкт дослідження курсової роботи: роман Хосе Каміло Сели «Вулик».

Предмет дослідження: лінгвістичні особливості мовних портретів персонажів у романі К.Х. Сели «Вулик»

Мета курсової роботи полягає у тому, щоб проаналізувати мовні портрети персонажів твору та виявити їх лінгвістичні особливості.

Для досягнення поставленої мети в ході курсової роботи треба вирішити наступні **завдання:**

- 1) виявити особливості портрету як засобу створення образу в літературному творі;
- 2) надати визначення та особливості мовного портрету в художньому тексті;
- 3) проаналізувати наукові та лінгвістичні дослідження мовного портрету в художніх творах;
- 4) визначити особливості жанру, композиції та системи образів роману «Вулик» К.Х. Сели;
- 5) охарактеризувати лінгвістичні особливості мовних портретів персонажів у романі К.Х. Сели «Вулик»;

б) підвести підсумки виконаної роботи.

Основні методи дослідження: описовий, структурно-семантичний та семантико-стилістичний методи, прийом вибірки матеріалу з тексту роману Х.К. Сели «Вулик», метод компонентного аналізу, порівняння та узагальнення.

Наукова новизна курсової роботи полягає в спробі комплексного та системного аналізу особливостей мовних портретів літературних персонажів в романі Х.К. Сели «Вулик», визначенні лінгвістичних особливостей, які ці портрети мають в контексті аналізованого роману, встановленні, чи є такі функції універсальними або притаманними конкретному літературному твору.

Теоретичне значення курсової роботи полягає у тому, що дослідження лінгвістичних особливостей мовного портрету в романі Х.К. Сели «Вулик» стане одним з нових етапів дослідження твору світової літератури.

Практична значимість курсової роботи полягає у тому, що її результати можна використовувати у не лише у літературних дослідженнях, а й при написанні рефератів, інших курсових чи дипломних робіт. Запропонований матеріал може бути застосований вивченні творчості Х.К. Сели у вищих навчальних закладах, у якості підготовчого матеріалу до уроків із світової літератури, тематичних семінарів, конференцій, виставок тощо.

Структура роботи. Курсова робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОВНОГО ПОРТРЕТУ В ТВОРАХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Портрет як засіб створення образу в літературному творі.

Портрет як форма літературної образотворчості розвивався від узагальненої характеристики до індивідуалізації. Портрет в художній літературі – це один із засобів художньої характеристики, за допомогою якого письменник розкриває типовий характер своїх героїв та висловлює своє ідейне

ставлення до них через зображення зовнішності героїв: їх фігури, обличчя, одяг, рухи, жести та манери [1, с. 51]. В цьому контексті портрет є одним із засобів, що дозволяє автору за допомогою зображення зовнішності та образу героя передати читачеві своє бачення фізичної та моральної сутності людського буття, своє розуміння взаємодії та світосприйняття людей. Портрет в художній літературі – це змалювання персонажу художнього твору, але письменник, на відміну від художника, що працює з фарбами, малює художній портрет за допомогою різноманітних мовних засобів.

У образотворчому мистецтві зображення зовнішнього вигляду героїв є єдиним засобом створення мистецького образу. До теорії літератури поняття «портрет» прийшло саме з образотворчого мистецтва. Художній портрет літературного персонажу – це детальне і образне описання зовнішності, характеру та внутрішніх рис персонажа. Такий портрет може включати в себе фізичний опис, розкриття психології, внутрішніх конфліктів, аспектів біографії та інших характеристик, які допомагають читачеві уявити собі героя.

На різних стадіях розвитку художньої літератури портрет відрізняється ступенем своєї індивідуалізації та типовості на основі його змісту. Література ранніх стадій розвитку взагалі обходилася без портретної характеристики. Портрет символізував, насамперед, соціальну роль, суспільний стан, а також виконував оцінну функцію, положення та функцію персонажа в соціумі. З часом літературний портрет ускладнювався і індивідуалізувався, включаючи характерні саме для конкретного героя риси. Саме з розвитком літератури, збагаченням її новими жанрами, художній портрет став більш складним та індивідуалізованим. Автори почали надавати своїм героям унікальні риси, враховуючи їхні внутрішні переживання, мотивації та особистість. Це сприяло глибшому та більш повному розумінню персонажів. У різних літературних жанрах портрет змінюється у зв'язку зі зміною художніх стилів, методів та напрямів [1, с. 201].

У фольклорних творах, в середньовічній та античній літературі, коли вираження авторської індивідуальності було порівняно слабким, портретні

характеристики, здебільшого, були відсутні або обмежувались узагальненими описами, для створення яких використовувались постійні епітети. Тривалий час, у тому числі у період романтизму, в художній літературі панували ідеалізовані портрети. Починаючи з епохи Відродження до середини XIX століття, домінував статичний експозиційний портрет. Такий портрет можна поєднати з зображенням в образотворчому мистецтві, адже автори вдавались до докладного опису рис обличчя, особливостей одягу, фігури, певних жестів та інших особливостей зовнішності літературного персонажу. Здебільшого, портрет подавався на початку твору, і в подальшому автор не звертався до нього.

Наприкінці XIX – початку XX століття ставлення до портрету в художній літературі змінюється. Він стає динамічним, більш життєвим позбавляється типових рис. Реалізм, що розвивається в літературі, накладає свій відбиток і на створення словесного портрету героїв. Автори починають підкреслювати в портреті побутові риси, які не містять нічого незвичайного або виняткового. В подальшому можна спостерігати відхід від загальноприйнятих правил в літературі при складанні портрета персонажів художніх творів.

Високий рівень популярності жанру портрета у XIX-XX століттях можна пояснити кількома факторами, які взаємодіють і формують його значущість у сучасному культурному контексті. З поширенням різноманітних жанрів в літературі збільшується кількість типів літературних персонажів, а отже, широке коло авторів ефективно використовувало жанр портрета для того, щоб донести різноманіття поглядів до широкого кола читачів. У XX та XXI століттях літературний портрет отримав нові інтерпретації, залишаючись актуальним і цікавим.

Літературний портрет займає важливе місце у художніх творах не лише описуючи конкретних персонажів, а й впливаючи на всю систему образів. У художній прозі він особливо актуальний, адже автори не обмежуються обсягом творів, розміром та іншим, що власне творам поетичним.

Індивідуальний стиль письменника часто розкривається завдяки системі образів його творів, тому художні портрети можуть надавати відповідні характеристики не тільки персонажам, а й авторові.

Літературний портрет містить риси, які важливі для художнього образу загалом. Як в образі героя, так і в його портреті в художньому творі існують загальні типові та індивідуальні риси. З одного боку, художній персонаж найчастіше відтворюється як історична та соціальна постать. Слід зауважити, що це стосується будь-яких літературних героїв: реальних та вигаданих, відомих та невідомих читачам. Здебільшого, кожен персонаж художнього твору представляє собою конкретну соціальну епоху, певний прошарок суспільства, клас або класову групу. Його зовнішній вигляд, манери, рухи, жести зазвичай характеризують те суспільне середовище, яке автор відтворює в художньому творі та якому може надавати власну оцінку. З іншого боку, літературний герой є окремою особистістю, адже він відрізняється від інших індивідів свого середовища, має неповторну індивідуальність.

Шляхом відбору та поєднання індивідуальних рис портрета героя автор водночас висловлює особисте ставлення до тієї суспільної групи, яку уособлює літературний персонаж. В той же час, на основі типових якостей письменник може підкреслювати індивідуальні риси, манери і поведінку героя, що відрізняють його від типових представників його соціальної групи. Такі індивідуальні риси покликані викликати у свідомості читача вираження симпатії чи навпаки.

Структура портрета в художньому творі складається декількох елементів. До них можна віднести наступні:

1) лексико-семантична група, що означає риси обличчя, частини тіла – лексеми, що мають передати анатомічні ознаки та особливості героя, які автор використовує для створення певного зовнішнього образу в очах читачів;

2) лексико-семантична група, що описує жести, міміку, рухи – лексеми цієї групи можуть виступати в якості додаткових, а не головних характеристик опису літературного героя;

3) лексико-семантична група, що визначає вік – лексеми, що описують вікову групу, до якої належить персонаж, або відкривають її психологічні особливості;

4) лексико-семантична група, що описує одяг та його атрибути – лексеми на позначення предметів одягу героїв, особливо коли їх опис відіграє домінуючу роль у поданні персонажів;

5) лексико-семантична група, що характеризує поведінку героїв, їх емоційний стан [1, с. 204].

В процесі створення художніх портретів письменники використовують емотивно-зображувальну лексику, а також емоційно-оцінювальні компоненти: епітети, повтори, риторичні питання, антитезу, метафору тощо. Емоційна лексика, засоби виразності допомагають читачеві відчутти ідейний зміст літературних творів, уявити їх персонажів у природному для них середовищі або інших обставинах, що відповідають авторському задуму.

Основна сутність портрета як художнього засобу полягає у тому, що письменник розкриває характер зображуваних героїв і висловлює своє ставлення до них у вигляді опису їх зовнішності. Цінність художнього портрету в літературному творі важко визначити в такому ж алгоритмі, як цінність портрету в образотворчому мистецтві. Через портрет автор не лише надає характеристику своїм героям, а й характеризує соціальне середовище, висловлює до нього своє ставлення. Літературний портрет є зображенням у художньому творі зовнішності людини, включаючи обличчя, статуру, одяг, жестикуляцію, міміку і манеру поведінки.

Портрет у тексті художнього твору може мати різноманітні функції. Їх кількість визначається безпосередньо автором твору, оскільки портретна презентація залежить від особистого авторського світосприйняття та його індивідуального стилю, а також від часу створення таких портретів. Функції портрета в рамках конкретного художнього твору, як правило, співіснують, витікаючи одна з одної та тісно взаємодіючи.

Портрет може просто відтворювати дійсність, зображуючи необхідного автору персонажа, він може бути символом атмосфери як усього твору, так і певної епохи, у ньому представлена. Портрет може бути деталлю, що доповнює персонажа у світі подій, а може відображати внутрішній стан того чи іншого героя даного літературного твору. Портрет у літературному творі несе функціональне навантаження як форма розуміння дійсності, характерна риса індивідуального стилю письменника, створення того чи іншого образу персонажа, поетизації художнього твору, символістичної схематизації представлена в тексті епохи, типологізації особистості в соціокультурній динаміці [9].

1.2. Визначення та особливості мовного портрету в художньому тексті

Поняття «мовний портрет» сьогодні закріпилось у лінгвістиці, не заважаючи на те, що його єдиного загальноприйнятого визначення не існує сьогодні. Мовний портрет представляє собою сукупність характеристик, які належать мовному іміджу особистості та реалізують її комунікативний потенціал в певний проміжок часу [14, с. 62].

Важливе місце посідає мовний портрет у творах художньої літератури, адже вони створюються авторами під впливом особливостей епохи, в яку вони живуть і працюють, демонструють світогляд та естетичні особливості, трансформації та тенденції певного часу. Відповідно до Української енциклопедії «...художня виразність образу в реалістичному творі значною мірою залежить від умотивованості використаних автором стильових засобів, що створюють «мовний портрет» героя. <> Мовний портрет у реалістичному творі передбачає точність у відтворенні мовних особливостей того середовища, до якого належить зображувана дійова особа» [17].

Мовний портрет містить певний набір характеристик особистості у визначений період часу. У мовному портреті можуть відобразитись вікові,

гендерні, психологічні, соціальні, етнокультурні та лінгвістичні риси особистості, тобто у художньому творі він надає такі характеристики літературному персонажу. Мовний портрет демонструє рівень володіння особистістю мовою, її лексичними та граматичними категоріями. Це можна визначити завдяки лексичному запасу, особливостей використання персонажами художніх творів певних слів, словосполучень, усталених виразів тощо.

Будь-яка людина є особистістю, тому вона має свою унікальну мовну ідентичність, що виражається через національно-естетичні, соціальні, культурні, духовні та інші параметри. На мовний портрет особистості великий вплив мають її соціальний статус, середовище існування, професійні навички та здібності. Такі особливості можна виявити при аналізі словникового запасу фахівців різних галузей. У повсякденній мові може зустрічатися вживання професійних термінів, спеціальних слів, виразів та оборотів, що є характерними для сфери діяльності людини. Такі терміни більш застосовуються в усній комунікації, але можуть зустрічатися і в письмовій формі. В частині випадків значення таких лексем може бути зрозумілим лише фахівцям відповідної галузі, але в такий спосіб мовний портрет його носія набуває індивідуальних рис.

При демонстрації лексичного запасу літературного героя розкриваються особливості його особистості. Створюючи образ, автор твору приймає рішення стосовно того, яка лексика – нейтрально або емоційно забарвлена, експресивна – буде переважати. Стиль мовлення відображає рівень інтелектуального розвитку персонажу, його емоційний стан, характер, соціальну та територіальну приналежність тощо. Таким чином, у художній літературі мовний портрет є засобом створення художнього образу, передачі вражень, емоцій, характерів та інших аспектів об'єктів портретування.

Мовний портрет представляє собою систему складових, які формують мовну особистість персонажу літературного твору. Використання мовного портретування для детального вивчення та аналізу мовного стилю конкретної

мовної особистості дозволяє виділити найбільш характерні та визначальні особливості їх мовлення.

Окрім зображення мовної особистості літературних персонажів, використання мовного портрету має на меті демонстрацію авторського ставлення до своїх персонажів, надання авторської оцінки, здійснення впливу на потенційну читацьку аудиторію. Вибір конкретних мовних засобів служить не лише для вираження індивідуальності, а й для досягнення певних ефектів чи реакцій від членів аудиторії.

Мовний портрет персонажу в художньому тексті має наступні особливості:

- з допомогою мовного портретування автор візуалізує образ персонажу в контексті подій та місць, де вони відбуваються. За допомогою деталізації образи стають живими, розкриваючи картину світу письменника, сприяючи формуванню не лише їх системи, а й розвитку сюжетної лінії художнього твору;
- мовний портрет передає емоційний стан персонажу у відповідності до концепції твору. Використовуючи емоційно забарвлену лексику, автор експресивно збагачує образи для того, щоб читач відчував атмосферу художнього твору;
- мовний портрет відображає авторську точку зору не лише на події та літературних персонажів, а й на особливості, що притаманні суспільству того часу, в якому відбуваються події твору. Завдяки цьому відбувається занурення читача в світ, створений автором. Він важливий для розвитку сюжету, створення атмосфери та розкриття характерів у художній літературі;
- застосування мовних портретів дозволяє авторам широко використовувати спектр мовних засобів для підвищення образності творів;
- завдяки специфічній манері промови персонаж літературного твору може стати знаковим, отримати характерні відмінності, отримати ознаки архетиповості.

Мовні портрети персонажів художніх творів можуть доповнюватись діалогами, монологами, що доповнюють мовлення літературних героїв, їх комунікативні зв'язки тощо. В сучасній українській лінгвістиці часто ототожнюються поняття мовного портрету та мовної характеристики персонажу.

1.3. Наукові та лінгвістичні дослідження мовного портрету в художніх творах

Початок ХХІ століття характеризується зацікавленістю лінгвістів мовною особистістю як складовою мовної картини миру, а також носія соціокультурних, національних, духовних рис. Дослідженню мовного портрету в своїх роботах приділяють своє свою увагу значна кількість лінгвістів. Кожен з них висловлює особисте ставлення до цієї проблематики, тому наукові думки можуть збігатися або відрізнятися одна від одної. В цій роботі ми намагатимемось відзначити ті дослідження, що стосуються мовного портрету в різних літературних жанрах, особливо в художній літературі.

Науковець Л.М. Марчук вважає, що якісно створений письменником мовний портрет – це не просто опис зовнішності, а й демонстрація духовного стану, соціального становища, особливостей суспільства та часу, в яких він існує. Із кожного мовного портрету читач може виділити для себе певні характеристики літературного героя [8]. Дослідники Л.І. Мацько та С. Я Єрмоленко розглядають мовний портрет як стилістичну категорію. Вони розділяють зовнішні (портретування як опис зовнішності) та внутрішній (опис внутрішнього стану, духовного світу літературного персонажу з використанням мовних засобів: порівнянь, епітетів, метафор, сталих виразів тощо) [8]. Аналогічну думку висловлюють мовознавці С.П. Бибик та О.Г. Тодор.

Мовознавець Є.А. Кусько вважає, що мовний портрет подається завдяки безпосередньому мовленню героя літературного твору. До елементів такого

портрету науковець відносить: відмінність стилів мовлення різних персонажів, як ознаку їх індивідуальності, взаємозв'язок характерів персонажів з їх мовою, прояв локаційної, професійної, соціальної відмінності персонажів завдяки їх мові, відображення політичних та ідеологічних уподобань, світогляду, а також еволюцію образу, що може виявлятися через еволюцію промови персонажу твору [10]. Мовний портрет – це індивідуальний та водночас типологічний спосіб передачі мовлення персонажа, зображення у ній характеру героя у неперервному розвитку, його світобачення, ідеологічних позицій, політичного рівня [8]. У подібному контексті дослідник Л.В. Щерба пропонує розрізняти мовний та мовленнєвий портрет. Мовний портрет, на його думку, є більш обширною категорією, що входить до складу мовної особистості, надаючи їй вікові, соціальні, етнокультурні та інші характеристики. Мовленнєвий портрет проявляється безпосередньо в комунікативних обставинах, тому він виступає доповненням мовного портрету [10].

Д.І. Ганич та І.С. Олійник ототожнюють поняття «мовний портрет» та «мовна характеристика». Вони вважають, що за допомогою мови розкриваються індивідуальні риси персонажів художніх творів. Велику роль відіграє манера промови, індивідуальні лексичні словники, мовні звороти та вирази, притаманні окремим героям [16]. Л.Т.Масенко вважає, що мовний портрет якнайкраще формується завдяки використанню письменниками діалогів та монологів, а також непрямой мови, що також використовується для характеристики образів.

І.Я. Ваврів, І.А. Дзюбановська, Т.О. Цепенюк аналізують особливості мовленнєвого портрета літературних героїв, як важливої характеристики їх мовної особистості, а також особливості такого портрету в оригіналі художнього твору та його перекладі. Вони загострюють свою увагу на такій властивості мовленнєвого портрету, як антропоцентризм, підкреслюючи, що подібна тенденція передачі індивідуальних рис завдяки такому портрету зберігається і в перекладознавстві. При такому відтворенні перекладач може

замінювати або залишати мовні засоби, але намагатися передати індивідуальні риси персонажів художніх творів [18].

Філолог О. Калинюк виділяє наступні типи мовного портрету у відповідності до його ознак:

- зовнішній – такий, що традиційно визначає риси зовнішнього вигляду персонажу;
- психологічний – відображає внутрішній стан персонажу;
- змішаний – портрет, що містить зовнішні та психологічні характеристики [9].

Дослідниця Л. Юркіна пропонує виділяти два види портретів: експозиційний та динамічний. Експозиційний портрет заснований на докладному перерахуванні деталей обличчя, фігури, одягу, окремих жестів та інших зовнішності. Він може виконувати роль своєрідного вступного опису, який дає читачеві перші враження про літературного героя. Експозиція в художньому творі слугує введенням в основні події та персонажі, а експозиційний портрет героя в цьому контексті надає основні характеристики його особистості [21]. Основні елементи експозиційного портрету можуть включати опис зовнішності персонажа (зріст, зовнішні риси, одяг, особливості зовнішнього вигляду), спосіб та стиль мовлення, поведінку та соціальний статус, психологічні особливості, пояснення цілей та мотивацій, які можуть визначати дії героя, взаємодію з іншими персонажами. Експозиційний портрет спрямований на те, щоб читач зрозумів персонажа на початку твору та був зацікавлений далі вивчати його розвиток. Цей опис часто виступає важливою складовою частини вступу до художнього твору.

Частина дослідників зосереджує свою увагу на особливостях мовних портретів персонажів у конкретних художніх творах. О. Штонь розглядає особливості мовних портретів у повістях «Жінка зі снігу», «Клітка для неба», а також романах «Сліпий дощ», «Осінь за щокою», «Дикі квіти», «Поміж світів і сяяння світил» Василя Слупчука. Вона виділяє спільні риси, притаманні для творчості письменника. Мовні портрети у творах цього автора виступають

засобом індивідуалізації персонажів, описуючи їх зовнішність, духовний світ, риси характеру, психологічний та фізичний стан, відмінності рухів та мови. Завдяки мовним портретам автор висловлює своє ставлення до персонажів літературних творів [20].

Мовознавиця Г. Вовченко розглядає мовний портрет у прозі М. Дочинця. Вона підкреслює свідоме надання письменником мовним портретам рис народності, використання діалектизмів при найменуванні явищ природи, осіб, предметів [4]. Їх спілкування підкреслює тісний зв'язок персонажів творів із своєю малою батьківщиною, відтворення національних звичаїв та цінностей. Письменник народився у Хусті, і в своїх творах наділяє персонажів особливостями говору його рідної місцевості.

А. Огар вивчає особливості мовного портретування на прикладі дитячої прози О. Максимчук. У своїх пригодницько-фантастичних повістях авторка деталізує образи завдяки мовному портретуванню та наділенню їх типовими дитячими рисами. Твори О. Максимчук, призначені для дітей молодшого шкільного віку, майже позбавлені психологічного аналізу, що полегшує сприйняття маленькими читачами літературних героїв. У пригодницьких повістях, призначених для читачів більш старшого віку, мовні портрети більш насичені, відрізняються емотивністю та експресивністю, багатогранністю, що сприяє їх переконливості та більш повному сприйняттю [13].

Проблематика мовних портретів у художніх творах виникає через їх різноманітність, відмінність стилів, жанрів, епох, індивідуальних підходів авторів та різних завдань, які вони ставлять перед собою при створенні персонажів. Кожний автор має свій власний підхід до розкриття персонажів, їх характеристик та ролей у творі.

Висновки до Розділу 1

Портрет є одним із ключових засобів створення образу в літературному творі. Він передбачає художнє зображення внутрішніх та зовнішніх рис

літературного персонажа, що робиться з метою розкриття для читача характеру, особливостей, місця в системі образів, ролі у сюжеті твору. Портрет може включати фізичні особливості, характерні риси, розмовність, манеру поведінки та інші аспекти. Мовний портрет є однією із складових портретування персонажів в художньому творі.

Мовний портрет створюється автором за допомогою використання мовних засобів, розкриває лінгвістичні особливості літературного героя. За допомогою розмовної мови, діалогів, внутрішніх монологів, мовленнєвих особливостей персонажа у читача може створитись враження про особистість героя. Спосіб вираження думок і почуттів також при цьому відіграє значну роль.

Актуальність мовного портрету літературних персонажів підвищується в прозових творах, адже часто вони не настільки обмежені обсягом, як твори поетичні. Образи художнього твору демонструють індивідуальний стиль його автора, таким чином, читач може створити для себе не лише характеристику героїв, а й самого письменника. Часто розкривається завдяки системі образів його творів, тому художні портрети можуть надавати відповідні характеристики не тільки персонажам, а й авторові.

В процесі створення художніх портретів письменники використовують емотивно-зображувальну лексику, а також емоційно-оцінювальні компоненти: епітети, повтори, риторичні питання, антитезу, метафору тощо. Емоційна лексика, засоби виразності допомагають читачеві відчутти ідейний зміст літературних творів, уявити їх персонажів у природному для них середовищі або інших обставинах, що відповідають авторському задуму. Вживання характерних лексичних одиниць, специфічних конструкцій речень також використовуються авторами при створенні мовних портретів персонажів творів.

Початок ХХІ століття характеризується зацікавленістю лінгвістів мовною особистістю як складовою мовної картини миру, а також носія соціокультурних, національних, духовних рис. Наукові дослідження в галузі

мовних портретів в художніх творах спрямовані на аналіз методів та засобів, що використовуються письменниками для доповнення літературних образів, надання їм особливих характеристик, виділення у тексті художнього твору. За допомогою таких досліджень також можна виявити особливості впливу культурних, історичних та соціальних складових на формування образу персонажу художнього твору.

Єдиної загальноприйнятої класифікації мовних портретів та їх визначення на сьогодні не існує. Лінгвісти та мовознавці пропонують різні варіанти, які мають як подібності, так і відмінності.

Мовний портрет сьогодні вважається важливим засобом для поглиблення розуміння сутності образів персонажів у літературних творах. Використання мовних засобів дозволяє авторам створювати живописні, виразні образи, що запам'ятовуються читачем, надаючи їм яскравості, асоціативності с певним літературним твором або літературним типажем.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ ПОРТРЕТІВ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ К.Х. СЕЛИ «ВУЛИК»

2.1. Особливості жанру, композиції та системи образів роману «Вулик» К.Х. Сели

Каміло Хосе Села належить до числа визначних іспанських письменників ХХ століття. Його талант був визнаний ще за життя письменника, який став лауреатом нобелівської премії 1989 року та премії Сервантеса у 1995 році, отримав статус члена Королівської Академії наук Іспанії. К.Х. Села в своїй творчості реалізовував експерименти у стилі та мові творів, використовував такі образотворчі засоби, як іронія та гра слів. Письменник вводив у романи діалектну лексику, неологізми. Сьогодні він вважається одним із засновників постмодернізму серед іспанських письменників. Автор романів та публіцист Села був активним мандрівником та громадським діячем, що також знайшло відображення у його творах.

Своїм учителем К.Х. Села вважав Мігеля де Унамуно та Піо Барохи, одного із представників «покоління 1898 року» – періоду занепаду Іспанської імперії та втрати іспано-американських колоній. Звичайні люди переживали важкі часи, а група письменників присвятила цьому життю свої твори. Каміло Села продовжив цю традицію, відобразивши життя іспанців початку 40-х років ХХ століття.

Твір «Вулик» став третім романом К.Х. Сели. В Іспанії подібні твори були заборонені до публікації, тому світ він побачив в Аргентині, оскільки Іспанія тих років забороняла подібну літературу. У передмові автор зазначає, що роман «Вулик» є першою частиною циклу «Невірні шляхи». Села зазначає, що твір, по суті, є зображенням певного періоду життя людей, яке він описує поступово, відверто, без співчуття та без трагізму – так само, як відбувається в реальному житті. Згодом, за написання роману «Вулик» К.Х. Сели був позбавлений права працювати у засобах масової інформації та виключений з Асоціації журналістів. Навіть, католицька церква виразила своє незадоволення цим твором, знайшовши його непристойним та таким, що вимагає заборони.

Дія роману відбувається в Мадриді 1942 року – періоду існування Франкістської або Націоналістичної Іспанії. В однопартійній Іспанії було встановлено правління авторитарного режиму, тому люди були обмежені у своїх свободах, часто пригнічені і збентежені. Сам письменник не визначився

із стилем роману, тому в передмові каже, що твір можна вважати ідеалістичним, натуралістичним, реалістичним або звичайним побутовим описом. Сам автор не замислювався над цим і зауважував, що його це не надто турбує. На думку Сели, головне те, що персонажі твору створюють картину звичайного життя Мадрида у 1942 році. Деякі персонажі доволі колоритні і гарно запам'ятовуються читачеві, інші – не настільки яскраві і не залишають по собі жодних вражень. Частина персонажів пов'язані один з одним певними відносинами, інші є просто випадковими відвідувачами кав'ярні доньї Роси, де відбуваються події роману. У романі письменник висловив своє ставлення до дійсності.

Передмовою до тексту роману Села ніби орієнтував читачів на те, що описане варто сприймати не як авторський вимисел, як абсолютно об'єктивний опис реальних подій, які письменник подає у вигляді документальної хроніки, оформленої в художньому стилі. Вдаючись до художніх та лінгвістичних прийомів, письменник висловлює і власне бачення подій, і ставлення до нього, адже в основі роману покладено історичні факти.

У романі «Вулик» є декілька особливостей, завдяки яким літературознавці вважають його новаторським в іспанській літературі. Основною особливістю роману, яку сам автор зазначає в передмові, є неймовірно велика кількість для достатньо невеликого твору діючих персонажів, кожен із яких виконує власну роль у канві «Вулика». Між ними часто не встановлюється ніяких зв'язків, тому читачеві важко встежити за переплетінням їх доль. Окрім того, що автор викриває загальну тенденцію життя Мадриду та Іспанії у 1942 році, він мимоволі висловлює своє ставлення до подій, що відбуваються. Письменник наголошує на об'єктивних моментах життя пересічних іспанців та зводить до мінімуму своє втручання до ходу подій у творі. Літературознавці вважають, що К.Х.Села не обмежився звичайним перерахуванням історичних і побутових фактів, а здійснив складну літературну обробку дійсності. Роман весь просякнутий іронією та безмежним гумором, яскравими ознаками втручання власної думки письменника [6].

Наступною особливістю роману є відсутність традиційної сюжетної лінії. Текст твору складається із невеликих епізодів. Письменник подає діалоги або частини діалогів персонажів твору в хаотичному порядку, а через майже сто сторінок цей же діалог може повторитись від імені іншого персонажу, що є новаторським прийомом в художній літературі для часу написання твору. Персонажів у романі настільки багато, більшість з них з'являються та зникають епізодично, мають віддалені родинні зв'язки або не мають їх взагалі. Заплутані зустрічі, плітки, домисли персонажів твору створюють ефект глибокого занурення у канву роману, не зважаючи на те, що читач з великою долею вірогідності не запам'ятовуватиме його героїв під час прочитання. Деякі літературознавці вважають, що особливістю сюжетної лінії «Вулика» є її відсутність. Не зважаючи на такі обставини, концепція роману є вибудованою, всі її складові частини йдуть одна за одною у певній послідовності.

Дослідник Х. М. Кабальєро Бональда здійснив підрахунок, відповідно до якого виявлено в романі двісті дев'яносто шість літературних персонажів, а також п'ятдесят історичних особистостей. Тридцять з літературних персонажів роману автор час від часу виводить на перший план, проте серед них немає основного. До таких персонажів належать: донья Роса, донья Вісі, її дочка Хулія, сеньйорита Ельвіра, Вентура Агуадо, Наті, Роберто Гонсалес, його дружина Філо та Мартін Марко [6]. Мартін Марко – єдиний персонаж, який зустрічається у всіх розділах роману та наприкінці його. Мартін є поетом, дисидентом, журналістом, що відчуває на собі усі особливості положення вигонці у суспільстві. З більшістю людей, з якими чоловік спілкується, його пов'язують стосунки різного роду. Наприкінці твору по його долю піклуються всі, з ким він вступав у спілкування. Таким чином, Мартін Марко забезпечує загальну зв'язність

Частина літературознавців вважає, що роман «Вулик» структуровано завдяки заміні колективним персонажем персонажа індивідуального. Дійсність подана фрагментарно, переважно у діалогах, але у такий спосіб

письменник відтворив картину сучасної йому дійсності, складові якої актуалізуються в єдине ціле. Сам Села зазначав, що у романі «Вулик» герой відсутній, а «...всі персонажі, мов равлик, ховаються у власній душевній дрібноті» [5]. У викладенні матеріалу художнього твору відобразилась манера авторського наратива: не зважаючи на те, що оцінка не виділяється, вона присутня у зображенні сцен роману. Роман «Вулик» складається із шести розділів та фінальної частини. Кав'ярня «Утіха», що знаходиться у власності доньї Роси, є місцем, в якому розгортаються події першого розділу. В подальшому події відбуваються на вулицях Мадриду, в будинку побачень, інших місцях, що демонструють моральний стан та настрої тогочасного іспанського суспільства. Відсутність сюжетної лінії, окресленого змісту, чітка фрагментарність демонструють дезорганізацію повоєнного життя в Мадриді на прикладі роману «Вулик».

Стиль роману дослідники визначають як гумористичний. Мовну манеру автора відрізняє своєрідне почуття гумору. Дослідник М. Дуран використовує «холодний, сардонічний, такий, що виражає контрольовану емоцію і вміло стримане обурення» [6]. Манері оповідання К.Х. Сели притаманний гротеск, але у ньому немає перебільшень. Гумористична складова тонко поєднується з ліризмом, для створення якого письменник користується поетичними прийомами ритмізації тексту: повторами, анафорами, паралелізмами [6]. Автор використовує засоби образності, не зважаючи на те, що у діалогах персонажів присутні вульгаризми. Розмовна мова майстерно вплетена письменником в канву літературної мови роману. Окресливши хромотипічні рамки, ми вже дійшли висновку, що дії відбуваються у Мадриді у 1942 році. Місто представлено певною кількістю локацій, що притаманні творам урбаністичного спрямування: кафе, бар, вулиці, публічні будинки, кімнати в будівлях, що ілюструють стан доходів містян наприклад, антикварна лавка, друкарня, магазин молочних продуктів та інше. Вони є місцями спілкування і зустрічей людей, які були вимушені змінити стиль життя через військові та політичні події.

К.Х. Села зображує тоталітарне суспільство у романі «Вулик» таким, яким його бачать пересічні громадяни. Диктатура, що отримала владу в Іспанії, боїться змін та її втрати, а тому жорстко контролює суспільство, обмежуючи дії його членів. Люди не можуть відкрито висловлювати власні думки, але вони проявляються у вигляді розмов у застінках розважальних закладів. Тут вони мають набагато більше можливостей для відображення свого ставлення до режиму в країні, ніж у відкритому просторі. Села не виходить із плану повсякденного побуту, рутинної реальності, але забезпечує його пізнаваною символікою, яка дозволяє зробити висновки і про більш високий план простору, не зважаючи на те, що в романі відверто про це не йдеться.

Одним із центрів зображуваного простору в романі є кафе донії Роси. Його атмосферу формує господиня, символ правої, ортодоксальної та реакційної Іспанії, персонаж, який своїм багатством, владністю, приземленістю та жорстокістю чимось нагадує деяких жіночих персонажів Габріеля Гарсії Маркеса. Це найбільш темна частина Іспанії, опора традиції, «порядку» та фізичного насильства поряд із тими численними духовно обмеженими у своїй наївності карикатурними домогосподарками, яких у романі уособлюють доньї Віситасьйон, Матільде, Асунсьйон та інші. Метою життя доньї Роси є накопичення грошей. Вона не хоче мати конфліктів із владними структурами. У її кафе не розмовляють про політику, дозволені лише вихваляючи гасла офіційної пропаганди. Донья Роса не терпить духовності.

Правий табір та офіційна ідеологія представлені у «Вулику» цілою групою персонажів, автор викриває представників правого табору та їхню порочну аморальну сутність. У сценах твору на побутовому рівні Села відображає всі негативні риси правлячого режиму, саме тому він не зміг надрукувати твір в Іспанії. Письменник показує, що правий, ортодоксальний табір прибічників діючої влади сповнений шахраями, кар'єристами, аферистами, які спритно користуються відсутністю демократичних основ

системи для особистого збагачення та просування соціальними сходами [6]. У такий спосіб привілеї, надані владою, розподіляються серед кола визначених осіб.

Іншим центром у просторі «Вулика» є бар Селестіно. Його власник брав участь у громадянській війні за республіки, тому він представляє протилежну, опозиційну силу. У всякому разі Селестіно зі своїм баром явно втілює ту (і також впливову) частину Іспанії, яка задля того, щоб забезпечити існування, змушена приєднатися до панського табору, проте страждає через це і зберігає романтичні мрії про духовніше і душевніше життя. Цю частину іспанської дрібної буржуазії завжди характеризувала певна схильність до анархії. К.Х. Села не ідеалізує Селестіно; не ідеалізує він і іспанську, гуманістично налаштовану, але часто далеку від життя інтелігенцію [6]. Її представники уособлюються у творі, і не завжди їх вчинки виглядають цілком моральними.

Ще однією особливістю роману є те, що події відбуваються в режимі теперішнього часу, минуле відображається, як негативний досвід, про який варто забути, а майбутнє залишається невизначеним. Демонструючи теперішнє, письменник робить для читача демонстрацію реальності, власної часовій добі в історії, яка була сучасна йому самому. Недаремно критики вважають «Вулик» так званим кінематографічним романом: у тексті твору Селою відтворено прийоми репрезентації реальності, що властиві кінематографу: фрагментарність представлення дійсності, симультанність дії [6]. Фрагменти роману можна порівняти із кадрами кіно, на кожному з яких закарбовано життя рідних людей. Вони пере листуються перед читачем, немов знімки кінохроніки, тому враження залишає не розгортання сюжетної лінії, а картина в цілому. Часовий проміжок роману охоплює лише три дні, тому долі декількох персонажів у зв'язку з подальшим розвитком подій залишаються для читача невизначеними.

Символічним є назва роману «Вулик», з яким письменник асоціює життя у повоєнному Мадриді. У творі відображені стосунки між представниками різних прошарків іспанського суспільства, що занурені у життя так само, як

бджоли у вулику. Серед персонажів роману є звичайні трудяги: службовці, офіціанти, робітники, іншу категорію складають підприємці, лихварі, майнові власники, існують і так звані трутні – представники буржуазії, що живуть добре, не зважаючи на свою бездіяльність. Кав'ярня доньї Роси у першому розділі виступає своєрідною відправною точкою, від якої тягнуться зв'язуючі нитки до більшості персонажів твору. Володарку не можна в цілому вважати маткою вулика, але вона сама б могла претендувати на таке звання: завдяки своїй зовнішності, звичкам та політичним переконанням донья Роса високо оцінює власне положення у суспільстві.

К.Х. Села використав метафору вулика, щоб окреслити долі своїх літературних героїв, на яких відбилась війна та її наслідки у вигляді зміни правлячого режиму. Сам письменник наголошував, що цей роман є відображенням конкретного історичного моменту, що демонструє іспанську дійсність початку 40-х років ХХ століття.

2.2. Лінгвістичні особливості мовних портретів персонажів у романі К.Х. Сели «Вулик»

Портрети персонажів роману подаються письменником з їх мовними особливостями. Оскільки для відносно невеликого обсягу твору має велику кількість дійових осіб, автор не може приділити багато часу портретуванню кожного з них, образ персонажу постає перед читачами завдяки окремим деталям, часто роль яких виконують його лінгвістичні особливості. Портрети персонажів є короткими, тому читач формує в своїй уяві їх образи та

характеристики, відштовхуючись лише від декількох деталей, поданих письменником.

Зображуючи походження та характер людини, К.Х. Села доволі часто звертає увагу на мовні особливості персонажу: голос, вимову наявність діалекту тощо. Промова більшості персонажів твору – мешканців Мадриду – є примітивною, небагато забарвленою, часто в ній присутні вульгаризми. Винятком є лише декілька постатей роману «Вулик», мовний портрет яких доповнено витонченістю. Проаналізуємо лінгвістичні особливості мовних портретів частини персонажів роману «Вулик».

Донья Роса є власницею кав'ярні, що підвищує її соціальний статус, як в її власних очах, так і з точки зору простих відвідувачів. Вже з перших рядків роману помітно, що вона особливо не добирає висловів: «Донья Роса часто повторює «Чорт забирай!» і «Щоб ти пропав!» [5]. Більшість слів у лексиконі жінки є лайливими, вона дозволяє у такій манері ставитися до всіх, хто є навколо: відвідувачів кафе, офіціантів, італійців, свояка тощо. Промова доньї Роси насичена вульгаризмами: «дурень, ідіот, негідник, ледар, пройдисвіт» [5]. Навіть, своє життя жінка називає «собачим» []. Промовистість таких висловлювань автор часто підкреслює іншими деталями. Наприклад, жінка розмовляє хрипким, скрипучим голосом, що нагадує звук дзвона, якій надтрісну. Поза її часто демонструє перевагу над оточуючими, вона постає, тримаючи руки в кишенях фартуха, розправивши плечі і розставивши ноги.

З офіціантами свого закладу донья Роса також поводить грубо, лаючись на них, навіть, тоді, коли вони виконують свої посадові обов'язки: «А ти, бовдуре, вже біжиш купувати йому газету?! Ні, тут годі чекати на повагу та пристойність! Колись я таки не витримаю і дам вам прочуханки! Ось побачите!» [5]. Офіціанти нічого не відповідають їй в обличчя, але лайка постійно присутня у їх промові.

Один з офіціантів на ім'я Пепе приїхав із провінції. Не зважаючи на те, що він живе вже багато років у Мадриді донья Роса вважає його провінціалом: «Чого ти витріщився? Чого витріщився? Дурень! Як приїхав сюди дурнем, так

і залишився! Вам, селюкам, навіть Бог не зарадить, щоб ви бодай трохи вилюдніли! Ну, отямся врешті-решт, і годі нам сваритися! Якби ти не був таким вайлом, я б тебе давно вигнала втришия! Второпав? Щоб ти пропав!» [5]. Пепе і сам може полаятись, але в його промові є цікава особливість – він лається переважно подумки: «Бодай ти, відьмо, втопилася в канаві! Свинюка! Шльондра!» [5], «Лихварка! Свинюка! Щоб тобі перебиватися з хліба на воду!» []. Втім, Пепе відхідливий, він може ставитись з турботою до відвідувачів. Наприклад, каже хлопчикам, що граються поміж столиками: «Не впадять, бува, донизу» [5].

В постаті Пепе письменник підкреслює важливість діалектів у промовах пересічних іспанців. Офіціант декілька десятиліть мешкає в Кастилії, але щоб вільно розмовляти іспанською, йому доводиться подумки все перекладати з галісійської. Сильний галісійський акцент знімає різкість і грубість його висловів, надає його строгому тону ласкавість і в тих випадках, коли він робить зауваження відвідувачам кав'ярні. Наявність діалекту у своїх робітників підкреслює і донья Роса, якій таке спілкування заважає заробляти гроші: «Хіба я тобі не казала, щоб не сипав більш як півтори унції? З вами марно говорити іспанською, ви нічого не бажаєте розуміти» [5].

Власниця кафе часто не обирає слів для своїх висловлювань. Наприклад, однією із постійних відвідувачів кав'ярні є жінка на ім'я Ісабель Монтес, удова Санса, син якої помер через хворобу. Швидкий менінгіт зібрав життя хлопчика, який подавав надії для своєї матері, і з тих пір її власне життя втратило сенс. Весь день вона проводить у блукання повертаючись у кав'ярню для того, щоб зігрітись під вечір. Донья Роса стала ласкава до неї, після того, як жінка втратила єдиного сина. Хоча це не особливо позначається на відвертості її висловлювань: «Розраджуючи матір Пако, донья Роса зазвичай каже їй, мовляв, краще, що Господь прибрав його, ніж якби він лишився дурником» [5]. Натомість, жінка не ображається. Не зважаючи на своє горе, вона ставиться і до хазяйки, і до відвідувачів кав'ярні, що виражають їй співчуття, прихильно. В деяких ситуаціях жінка мовчить у відповідь, або

«коли ж вона почувається дещо бадьорішою, то підводить голову й промовляє: «Яка ж ви сьогодні чарівна, голубонько!», усміхаючись» [5]. Наявність пестливих слів свідчить про те, що характер жінки не загрубів від горя, вона з повагою ставиться до оточення.

Один із відвідувачів кав'ярні на ім'я дон Леонардо Мелендес, є людиною, яка винна велику суму грошей чистильникові взуття. Дон Леонардо, за словами автора роману, пройдисвіт, хоча є освіченою людиною, обізнаною у багатьох речах. Він полюбляє гарно виглядати, використовуючи дорогий одяг і парфумерію. Промові своїй Мелендес також надає підвищеної химерності: «Донові Леонардо найбільше подобається докидати французькі слівця, як ото *madame, gue, cravate*, а ще повторювати «ми, Мелендеси» [5]. Він загострює увагу відвідувачів на своєму статусі, деякі речі він не просить відверто, а натякає сусідам по столику, що його треба чимось пригостити: «Що ж, випалю для різноманітності сигарету. Правду кажучи, дорогі сигарети мені не дуже до вподоби» [5].

Дон Хайме Арсе також має борги та непогашені векселі, але, на відміну від Мелендеса, він є порядною людиною. Він не дуже роботящий, знаходиться в одвічному пошуку роботи, але проводить дні в кав'ярні, так і не знайшовши собі заняття. Чоловік має власну манеру промови, яку щодня демонструє відвідувачам кав'ярні: «Дон Хайме Арсе говорить повільно, небагатослівно, навіть якось урочисто. Він стежить за своїми жестами і робить між словами паузи, мовби спостерігає, вимірює та зважує ефект, який ті викликають. Насправді його слова не позбавлені певної щирості» [5]. Хоча письменник говорить про невезіння дона Хайме Арсе, він натякає що останній є людиною простуватою, неосвіченою. Це видно з тих думок, які народжуються протягом дня у голові чоловіка: «Цікаво, ця жінка має дітей? Ні, найімовірніше, вона – стара дівка» [5]. «Скільки сухотників сидить зараз у цій кав'ярні?» [5] «Яка загадкова річ – серце! Тук-тук, тук-тук, і так усе життя, вдень і вночі, взимку і влітку» [5]. Авторитетність та вагомість своїм висловлюванням дон Хайме

Арсе надає за допомогою фрази «скажу я вам» [5], з якою звертається до всіх відвідувачів кав'ярні, з ким веде розмови.

Мартін Марко присутній у багатьох сценах роману, а також є відвідувачем кав'ярні. В його тоні присутні різні інтонації, в тому числі іронічні. Здебільшого, він хоче зробити іншим щось приємне, тому в його промові присутні такі фрази: «Бувайте, дуже вам вдячний, ви такий люб'язний» [5], «Вважайте мене своїм другом» [5], «Можете покластися на мене» []. Чоловік цікавиться соціальними проблемами, хоча не завжди в них розбирається. Він часто розмірковує над сенсом життя: «На ті гроші, які одні витрачають, аби втішитися, справляючи нужду, інші могли б харчуватися цілий рік» [5]. Мартін Марко піклується за тим, що життя людей важке: «Це погано, що є бідні та багаті, – інколи каже він. – Краще б ми всі були рівними, ні надто бідними, ні надто багатими, а людьми середнього достатку» [5].

Після кав'ярні дії твору переміщуються на вулиці Мадриду. Ними пересувається і Мартін Марко, зустрічаючись з перехожими. Далі йдеться про бар Селестино, розташований на вулиці Нарваеса, де Мартін часто зустрічається з Пако. Селестино цікавиться різними речами, читає, знає цілі сторінки з книжки напам'ять, підтримував свого часу республіканців, але ніяковіє перед владою. Він подумки вмовляє себе, що поліцейські мають виконувати свою справу: «Співчуття – протиотрута від самогубства, бо це почуття тішить нас і сповнює, в невеликих дозах, радістю від нашої вищості» [5]. В той же час, він формує концепцію життя, яким воно мало б бути: «Щастя, хай яке б воно було, сповнює наше життя повітрям, світлом і свободою рухів» [5]. Втім, він дозволяє собі робити зауваження поліцейським, коли вони кепкують з нього: «Нещасні неотеси!» [5].

Сеньйора Ельвіра є однією з постійних відвідувачок кав'ярні доньї Роси. У неї було складне життя, вона пішла від батьків. Колись вони були разом з Пабло, але їх долі розійшлися. Ельвіра часто сидить у кафе мовчки, палить, інколи беручи цигарки в борг. Ельвіра небагатослівна, вона часто розмовляє короткими фразами, соромлячись того, чим їй доводиться займатись. З

господарською кав'ярні в неї склалися приятельські стосунки, і жінка спілкується з нею частіше за інших, обговорюючи проблеми із здоров'ям, свій фізіологічний стан та звички.

У манері говорити автор відображає соціальний статус та шляхетність походження персонажів твору. Синьоріта Пірула, яка разом із Вікторітою працювала в друкарні за гроші, отримала багатого коханця. У Вікторіти складні стосунки з матір'ю, яка не підтримує її стосунків, вважає їх аморальними: «Шльондра! Безсоромниця! Авжеж, шльондра! З матір'ю так не розмовляють!» [5].

Хуліо Гарсія Моррасо потрапив у поліцію після служби в армії, дуже пишається своїм статусом, про що завжди прагне висловитись: «Звісно, – ц думав він, – я ж, що не кажи, а влада». Втім, службу в поліції він обрав через те, що не має змоги у зв'язку із станом здоров'я займатися сільським господарством. У нього власне бачення специфіки служби та командування: «Якщо я виконуватиму накази, ніхто до мене не чіплятиметься. До того ж на те й командири, щоб командувати» [5], «Хай там як, а годують щодня досита, і робота неважка – ходи собі та наглядай за спекулянтами» [5].

Поліцейський Хуліо Гарсія Моррасо сам галісієць. Нічний сторож Гумерсиндо Вегаю Кальво є його земляком. Хуліо любить з ним порозмовляти, коли зустрічає на вулиці. Не зважаючи на те, що вони галісійці, чоловіки розмовляють між собою іспанською, ніби намагаючись підкреслити свою статусність у суспільних колах Мадриду, «хочуть показати один перед одним, що вони не якісь там селяки» [5]. Вега повідомляє подробиці життя своєї родини, залюбки розповідає її історію: «Ми самі родом із-під Каньіси, з Ковело. Ви ніколи не чули про Плішивих?» [5].

З Мартіном Марко у приятельських стосунках знаходиться дон Рікардо Сорбедо – жебрак бродяга, який вміє триматися з гідністю та виявляти вишукану манеру спілкування. Чоловіки можуть зустрітись у сквері та вести бесіди, які стосуються літератури та мистецтва. Дон Рікардо зі своїми химерними промовами – це виняток, який автор не без сарказму вводить у

коло дійових осіб роману, щоб підкреслити контраст промови дона Рікардо із промовою більшості мешканців Мадриду.

Подружкою дона Рікардо, яку він нещодавно лишив, була повія на ім'я Марібель Перес. Дівчина захоплювалась своїм супутником, чим підвищувала його самооцінку: «Мій Рікардо такий освічений,— розповідала вона подругам. – Ще б пак! Знає геть усе!» [5]. Дон Рікардо Сорбедо та Марібель багато часу проводили у невимушених розмовах, і дівчина була впевнена, що згодом вони одружаться. Чоловікові набридають такі розмови, він думає про подружку: «Балакуча сорока!» [5]. В цьому виявляється характер дона Рікардо, який приховує своє зневажливе ставлення до супутниці. Коли у нього гарний настрій, чоловік намагається бути приємним та розкутим – привітно звертатись до відвідувачів закладу, розважати їх анекдотами.

Коло знайомих Мартіна досить різноманітне. Серед них – букініст Ромуло, до якого чоловік іноді звертається по гравюри, а також донья Кармен, що розпоряджається діяльністю дівчат-повій або сама робить їх такими. Вона здійснює не просто аморальні, але й безжальні вчинки. Наприклад, вона продала тринадцятирічну Мерседитас Олівар Вальєхо Первоцвіт донові Франсиско за сто дуро. Вона не вважає свій вчинок протиправним, а ніби рекламує свій товар: «Первоцвіт, доне Франсиско, первоцвіт! Гвоздичка!» [5]. В обличчі доньї Кармен уособлюються риси більшості жінок, що в Мадриді 40-х років керували повіями, долучали дівчат до такої роботи, заробляючи на них гроші. Їх підопічні в романі зустрічаються з багатьма подіями: нерозділене або нещасне кохання, незапланована вагітність, несподівані зустрічі із близькими людьми у підозрілих місцях тощо.

Маючи гроші, Мартін відвідує публічні будинки. Прокинувшись у закладі доньї Хесуса він розмірковує про те, що ця жінка широко розгорнула справу. Вона має сім помічниць, що допомагають їй утримувати заклад в порядку. Чоловік провів ніч із Пуритою, відчуваючи себе щасливим вперше за багато днів.

Фінал роману відбувається у дні перед Різдом. З Мартіном трапляються неприємності, про які пишуть у газетах, але письменник не говорить, що саме трапилось із чоловіком. Мартін відвідує могилу матері на цвинтарі, з якої подумки веде діалог. Він подумки звертається до неї: «Матір моя, що спочиваєш у могилі, я ношу тебе в своєму серці й благаю Господа, аби ти вічно була в царстві небеснім, як на те заслужила. Амінь» [5]. Після відвідин могили матері Мартін продумує декілька тверджень, які можна вважати фінальними твердженнями авторами: «Війна – це страшне дикунство. Всі в програті і ніхто не дбає про поступ культури» [5].

Висновки до Розділу 2

Роман «Вулик» був створений К.Х. Селою на початку 40-х років минулого століття, коли іспанська література перебувала у стані занепаду, завдяки франкістській політиці, що встановила у країні режим диктатури. Офіційна ідеологія спотворювала літературні традиції країни. Оскільки роман мав реалістичний характер та відображав події у рамках дійсного часу, автор зміг його видати лише в Аргентині у 1951 році. Твір став літературним вибухом, його одразу заборонили в Іспанії та засудили представники церкви.

У творі відображено життя повоєнного Мадриду, а дійові особи були сучасниками автора. Дослідники вважають роман «Вулик» новаторським, оскільки він містить низку яскравих особливостей. В ньому відсутні традиційна сюжетна лінія та композиція, а сам твір уявляє собою низку розмов, діалогів, монологів, що ведуть іспанці, які є просто мешканцями одного міста, не пов'язаними сюжетною лінією. Деякі дослідники вважають, що саме відсутність традиційної сюжетної лінії надає роману структурованості, тобто сюжет полягає у його відсутності.

У романі присутня велика кількість дійових осіб, не зважаючи на відносно невеликий обсяг твору. Їх спілкування відбувається у кав'ярні доньї Роси, барі Селестіно, у публічних домах, просто на вулицях Мадриду. Кожен

з образів несе навантаження від символічного до гротескного. Серед дійових осіб є представники різних соціальних прошарків суспільства: власники розважальних закладів, службовці, добропорядні матрони, жебраки, торговці, музиканти, поліцейські сторожі, офіціанти тощо. У великій кількості дійових осіб представлені різні верстви іспанського суспільства. Простежується наявність різних політичних поглядів у персонажів твору.

Лише один із героїв роману має найбільш чітко окреслений образ – це бідний журналіст Мартін Марко, який з'являється у різних просторових локаціях Мадриду та спілкується з різними людьми. Основною проблемою людей є прожити день до вечора, і Мартін в цьому не відрізняється від інших, що виявляється у його настроях та способі існування.

Мовний портрет є важливою характеристикою персонажів твору, адже завдяки їх промові легше розкриваються їх характери, образи доповнюються виразністю. Створюючи мовні портрети К.Х. Села дав змогу читачеві сформулювати уявлення про того чи іншого персонажу завдяки його лінгвістичним особливостям.

Символізм проявляється у назві твору. Концептуально середовище існування іспанців початку 40-х років ХХ століття нагадує вулик, де копошаться різні бджоли, створюючи відповідну атмосферу реалізму.

ВИСНОВКИ

У романі К.Х. Сели «Вулик» мовні портрети відіграють важливу роль у розкритті особливостей та характерів персонажів твору, їхнього внутрішнього світу та соціального статусу. Мовні портрети в романі виконують кілька

ключових функцій, що сприяють розкриттю тематики, проблематики, ідейного змісту твору та формуванню його концепції.

Через мовне портретування автор виводить на передній план характери, мотивації, слабкі та сильні сторони своїх героїв, що допомагає розкрити особливості обставин, в яких вони перебувають. Мовні портрети літературних персонажів роману «Вулик» мають різні риси – від комічних до трагічних. Це дозволяє авторові відтворювати соціальні недоліки, стереотипи та несправедливості, що панують у повоєнному Мадриді 1942 року. Також в процесі портретування письменник звертається до символізму, що допомагає передавати глибокі соціальні або філософські ідеї.

Художня функція мовного портрету в романі «Вулик» К.Х. Сели полягає в тому, щоб розкривати глибину та складність персонажів, а також зобразити особливості сучасного йому життя, що виступає однією з основних рис реалізму творі. Значну увагу автор приділяє емоційно-психологічному стану героїв, їх особистісним якостям, способу існування, що відображується в їх мовленні, способі вираження думок, особливостях промови. Завдяки мовним портретам письменник надає авторську характеристику та висловлює власне ставлення до образів, хоча не вводить у текст твору прямого авторського коментаря. Засоби виразності К.Х. Села використовує для підвищення емоційності, створення естетичного ефекту, стимулювання уяви та творчого потенціалу читача шляхом застосування різних засобів образності.

В цій курсовій роботі нами було розглянуто лінгвістичні особливості мовних портретів персонажів у романі К.Х. Сели «Вулик». В ході курсової роботи ми виконали завдання, поставлені на початку роботи, а саме:

- проаналізували портрет як засіб створення образу в літературному творі;
- надали визначення та особливості мовного портрету в художньому тексті;
- розглянули наукові та лінгвістичні дослідження мовного портрету в художніх творах;

- визначили особливості жанру, композиції та системи образів роману «Вулик» К.Х. Сели;

- охарактеризували лінгвістичні особливості мовних портретів персонажів у романі К.Х. Сели «Вулик».

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому, більш детальному, вивченню особливостей творчості К.Х. Сели, а також багатоаспектному дослідженні її проблематики з можливістю подальшого застосування результатів досліджень у зарубіжній літературі, літературознавстві, лінгвістиці та художньому перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астрахан Н., 2021. *Теорія літератури: основи, традиції, актуальні проблеми : навчальний посібник.* — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго.

2. Бацевич Ф. І. Кочан, 2016. *Лінгвістика тексту* — Львів: ВидавФ.
3. Бохун Н. В., 2015 *Методика лінгвістичного аналізу портретних описів // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць / Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка.* — К.: Вип. 27. с. 21-30.
4. Василенко І. *Специфіка літературного портрету як жанру української сучасної мемуарної прози.* URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3633/1>.
5. Вулик [Каміло Хосе Села]. URL: <https://coollib.net/b/419112/readp?p=1&cnt=9000>.
6. «Вулик» К. Х. Сели та інші вулики. URL: <https://readukrainianbooks.com/3537-vulik-kamilo-hose-sela.html>
7. Гізер В., 2019. *Лінгвокультурологічні моделі текстів краєзнавчого характеру: доперекладознавчий аналіз. Науковий вісник Херсонського державного університету.* 385с.
8. Гурбик Ю. *Сутність та зміст поняття «мовна характеристика», як стилістичний засіб створення образів персонажів.* URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8179/1>.
9. Дудар О., 2013 *Лінгвостилістичні особливості портретизації персонажа.* К.: Мандрівець. № 2. с. 67-69.
10. Єрмоєнко С. *Портрет як засіб психологічної характеристики.* URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4307/1/30-41.pdf>.
11. З енциклопедії «Українська мова». URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>.
12. Касперський Е., 2008. *Література. Теорія. Методологія.* Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
13. Огар А., 2022. *Художній простір творів для дітей Ольги Максимчук: лінгвостилістичний і лінгводидактичний аспекти.* Молодь і ринок. № 6. С. 84– 89

14. Пасічник І., Вісич О., Карповець Х., Столяр З., 2021. *Мовна особистість в освітньому просторі: монографія*. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія».
15. *Тлумачний словник української мови*. URL: <https://archive.org/details/tlumachny2002>.
16. Товстенко В. *Мовний портрет сучасного економіста*. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_5/28.pdf.
17. Томусяк Л. *Портретний опис як структурний елемент художнього тексту*. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1126/287075.pdf>.
18. Цепенюк Т., Ваврів І., Дзюбановська І. *Мовленнєвий портрет персонажа художнього твору*. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v49/part_2/43.pdf.
19. Шевчук З. *Понятійно-термінологічне поле дослідження ієрархії «мовна особистість – мовний портрет»*. URL: <http://oljournal.nuoua.od.ua/archive/v4/68.pdf>.
20. Штонь О. *Лінгвостилістичні особливості мовних портретів*. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18484/1/ShTON.pdf>.
21. Юркіна Л. *Портрет літературного персонажу*. URL: <http://weblib.pp.ua/yurkina-portret-17031.html>.